

## Sådan er en del af min tilværelse forløbet

*Jeg garanterer ikke for noget som helst*

Jeg har måske husket helt forkert

Skrevet i vinteren 1999

Jeg er Hans Jørgen Gram

Fasanvej 8

6500 Vojens

## Hvordan en del af min tilværelse er forløbet

Barndom Dybbøl Mor

Når vi i forskellige selskaber har siddet og talt om "gamle dage" er ordene "det skulle egentlig skrives ned, for når vi er væk, er der ingen, der kan huske noget" tit faldet, og nu har jeg tid og vil prøve. Det er muligt, at ingen gider læse det, men så har jeg haft fornøjelsen af at opleve alt igen, altså:

Der står i min dåbsattest, at jeg er født d. 11 juni 1920, og så må det jo passe, jeg kan ikke huske det, selv om jeg var tilstede !!

Der var kommet to piger inden, og så kom endelig drengen, så var der en til at tage gården, og det har forfulgt mig siden !! Det har altid været en selvfølge, at jeg skulle have Ankergård på et eller andet tidspunkt, når far var rede, også selv om jeg aldrig som dreng viste interesse for landbruget, og jeg altid, når jeg blev spurgt, hvad jeg ville være, når jeg blev stor, svarede, at jeg ville være ingeniør og bygge storebæltsbroen. Mit ""STABIL" mit kæreste legetøj gennem alle årene, var et samlesæt i metal med skruer, og med det kunde jeg bygge de mest fantastiske ting, f. eks lastbiler med ratstyring, og først fjedermotor, senere elmotor til batteri, kraner på 1 meters højde, broer over tænkte farvande, f. eks Storebælt, skibe på hjul og meget mere. Jeg fordrev mange dejlige timer med det, næsten altid alene. Der ligger vist stadig rester af det på Ankergårds yderloft.

Vi legede naturligvis med mange andre ting, men fælles for dem alle var, at vi selv skulle fremstille, hvad vi skulle bruge, der blev ikke købt legetøj dengang. Alt for tidligt fik jeg af morfar et, dengang, fint tog, men det blev ødelagt ret hurtigt, tabte hjulene, men så fandt jeg på at bruge trådtrisser i stedet, dem havde mor en del af.

Fra hvor det tidligere ishus ligger og ned til det store birketræ var der store æbletræer, og i dem byggede vi huse med rebstiger, lavede gynger, trapezer og klatretove, og nedenunder byggede vi et hus af rafter og salpetersække eller staver fra tønder, som den første salpeter kom i. Sækkene var af jute, påsmurt tjære og dernæst papir. De skulle være lufttætte af hensyn til salpeteren, der ellers ville blive knoldet, og når vi sprættede dem op, havde vi en fin plade til væg og tag, og det kunne holde vandet ude i et år, så blev de fornyet. Sække havde vi nok af, far har altid brugt meget kunstgødning.

Bag ved laden stod der tre meget store træer, i toppen af dem byggede jeg også et temmelig stort hus, og der var kun adgang til det ad en rebstige, som jeg kunne trække op,

og det gjorde jeg, når mine søstre eller andre ville have mig til at gøre noget, som jeg ikke gad, når de stod og råbte nedenunder, lod jeg, som om jeg ikke var der, jeg glemte bare, at stigen var trukket op, og det kunne kun gøres oppefra, og så kunne de jo se, at jeg var der.

Jeg var vist en vågen dreng, der aldrig manglede beskæftigelse, og der var drenge nok at lege med i Gabøl, og de holdt meget til på Ankergård, hvor der også dengang var både hjerte- og husrum.

Jeg havde også en " pigeven " Musse Svane, hendes far var skolens eneste lærer, men ham skal jeg nok fortælle om senere. Musse og jeg holdt sammen i alle børneårene, hun gik ud af skolen et år før mig, men så blev jeg konfirmeret og skulle være karl på Ankergård straks efter. Jeg blev, som det var skik og brug dengang, udstyret med kasket,

Spidsbukser og gummistøvler, det sidste var noget helt nyt dengang. Kasketten sad godt ned over højre øre, som ved de andre karle. Sådan udstyret gik jeg op ad Gabøl hovedgade til smeden i et eller andet ærinde, turen gik forbi skolen, og der stod Musse, og hun grinte regulært af mig.

Det var for meget for min stolthed, og jeg glemte hende det aldrig, vi blev aldrig rigtige venner mere, selv om hun prøvede at gøre det godt igen.

Selv om ingen vil tro det, vil jeg påstå, at jeg kan huske flere ting fra jeg var 3-4 år gammel. Jeg kan f. eks. huske, at de tog stråtaget af den gamle hestestald, der lå i fortsættelse af det nuværende bryggers. Jeg stod med far og så en rottehund, vi havde og som hed Flok, finde en muserede mellem de gamle strå, og den åd både musen og ungerne. Det gjorde et stort indtryk på mig. Jeg kan også huske, at jeg drømte, at jeg stod i døren til den gamle kostald, og så blev jeg skubbet ind i en stor tromle med mudder og pigge, og den kørte rundt med mig, men jeg må da have overlevet turen ! !

Jeg kan også huske den kurv, der blev gjort klar, da mor skulle have en "Bajs" også at der kom to i den, om det var ventet, ved jeg ikke. Også at tvillingerne fik kighoste og lå under et lagen, hvor der stod et apparat, der blæste damp ind til dem for at lette åndedrættet, vi stod på en kasse udenfor og så gennem det gavlvindue, der nu er sat i igen, indenfor var der børneværelse, men vi måtte ikke gå derind af hensyn til smittefaren.

Mor og far havde et par gode venner, Erik Eriksen, der boede i Halk. Da Marie blev født som den første i Gabøl, skrev de det til dem, og fik det svar, at de da også havde fået en lille pige, og det samme gentog sig da Helga blev født, også der var der en pige. Så 4 år efter

kom der endelig en dreng i Gabøl, det samme skete i Halk, så gik der tre år, og så meddelte de fra Halk, at de havde fået to piger, da var Sofie og Kaja født i Gabøl. Efter tre år kom der endnu en dreng begge steder !! Vi var en del sammen, da vi var små, og jeg kan huske et fotografi af de to par tvillinger, det findes stadig i et billedalbum. Jeg er kommet en del sammen med min "genpart", Anker Eriksen, gennem hjemmeværnet, og han har bekræftet historien. Vi konkurrerede tit på hjemmeværnets skydebane i Halk, der lå ved siden af hans gård, både på pistol og maskinpistol, det sidste var han bedst til, var sydjysk mester.

Anker fik to nye knæ, det sidste, da jeg fik mit, og da lå vi på samme afdeling på sygehuset, begge hans operationer gik godt, men han fik desværre ikke megen glæde af det, han blev kørt ned og dræbt ud for sin gård. Bare jeg havde fået det ene af hans knæ I

Jeg kan naturligvis ikke huske meget fra de første år, men jeg kan huske, at en af vore karle sagde til mig, at jeg skulle nyde min tid nu, for den blev aldrig bedre.

Jeg kan også huske, at jeg skulle i skole, og det var jo spændende. Vi begyndte efter Påske, da jeg var 6 år, og jeg kom til at sidde på en tomands bænk, magen til den, de har stående i Gabøl, jeg sad sammen med Jørgen Povlsen, der boede ved vores indkørsel, og som jeg kendte godt og tit havde leget med. Vi kom til at sidde med ryggen ud mod gaden, selv om alle de andre sad i to rækker på langs i skolestuen, op mod kateteret, hvor Lærer Svane i de næste 7 år skulle herske over mig, Jørgen Povlsen og jeg sad ikke sammen ret længe, vi havde ikke ret meget tilfælles, han var noget tung i det, blev murer som voksen, men fik allergi mod cement, og døde ret ung, jeg tror ikke, han nåede at blive rigtig troende Jehovas Vidne, som resten af familien er.

Jeg kom så til at sidde sammen med Anders Fogh, og vi sad sammen lige til vi gik ud af skolen, vi legede også meget sammen, selv om han boede på Stensbjerg, der ligger et par km vest for Gabøl ved Gramvejen. Hans far havde før haft en gård, der lå for enden af den vej, der går ud fra smeden mod øst, der lå to huse og to gårde, men nu er de alle væk, men jeg kan da huske dem. Gården brændte for ham, så blev jorden fordelt mellem de omliggende gårde, og han købte Stensbjerg.

Lærer Svane herskede, som før fortalt, enerådende i skolen, vi, 25 til 30 elever var delt i to klasser, store klasse og lille klasse, og vi blev undervist samtidig, dog var skoletiden for st. kl. om sommeren fra 8 til 12, mens lille kl. begyndte kl. 9. Om vinteren startede vi begge kl. 9, men da gik lille kl. hjem kl. 12, mens de andre måtte blive til kl. 16, man gik i lille kl. i 2-3 år indtil man efter Svanes vurdering kunne komme op i store kl. Vi holdt altid fri fra 12 til 13, og

de, som kunde nå det, løb hjem for at spise, de andre havde madpakke med. Jeg havde meget kort til skolen, og kunde nå at stå op, spise morgenmad og løbe derover på et kvarter.

Dengang tænkte vi aldrig på, at vi blev undervist to hold samtidig, men det har sikkert ikke altid været lige let. Som før sagt, Svane havde aldrig svært ved at styre os, Jeg har kun set ham være ubehersket to gange, med års mellemrum, men mod to søskende, børn af vores vejmand, men de var nu også specielle, og der var mange af dem. Deres far var som nævnt amtsvejmand, han passede et stykke vej fra Gabøl mod Gram, hvor langt ved jeg ikke. Det var en smal grusvej som alle amtsveje var dengang, og den skulle holdes, datidens trafik var hård ved en grusvej, især landbrugets jernhjul, de gav huller, der skulle fyldes op, og det foregik med sten, som dem Jens Vejmand i visen lavede, om det var vores vejmand, der huggede dem, han selv brugte, kan jeg ikke huske, men jeg kan huske, at have set en vejmand, der lavede skærver på en huggeblok med en hammer, han sad bag en skærm og med store læderlapper på hænderne, hvormed skærverne blev fejet ned, når de var små nok, det må have været et træls arbejde, men det var der så meget af den gang, og det tog man som noget selvfølgeligt.

Tilbage til skolen, Lille kl. sad bagerst i klasseværelset, og så blev man rykket frem, når der kom ny årgang, Vi sad i to rækker op mod kateteret, pigerne til højre, og de elever, der var dygtigst, sad nærmest Svane, jeg må have fulgt godt med, for jeg kom på øverste plads allerede, da jeg var elleve, og det var bestemt ikke fordi han var gode venner med far, de kunde nemlig ikke fordrage hinanden.

Vi havde fast 1½ times dansk og 1½ times regning hver dag i hele min skolegang, vi brugte tavle og griffel, og kun papir og blæk, når vi skulle skrive stil. Især regning havde min interesse, og der kom jeg langt, Svane var faktisk god til at give os selvstændige opgaver, som vi så kunne sidde og arbejde med for os selv, vi lærte at regne udenad, han kunne finde på at spørge om: hvad er 12 gange 12 el. lign. og så skulle det rigtige svar falde med det samme, vi, der havde evnerne, lærte mange regnearter, kvadratrod, kubikrod, logaritmer, og hvad Svane ellers kaldte det, og disse regnefærdigheder har jeg været taknemlig for mange gange i min senere tilværelse, alt foregik med griffel på tavle, eller udenad i hovedet.

Vi skrev også diktat på tavle, og når vi var færdige, byttede vi tavle, og så skiftedes vi til at læse ord og tegn op fra den tavle, vi havde fået, og når der så var en fejl, råbte alle op. På den måde lærte vi alle fejlene, og Svane slap for at rette. Fristile skrev vi sjældent. Det var en meget effektiv undervisning, og på de skoler, jeg senere besøgte, er jeg altid kommet på

de bedste hold, også når der var studenter med. Men vores skrift blev aldrig skønskrift, selv om Svane også der havde sin egen metode

Af andre fag, vi lærte, havde bibelhistorie en høj prioritet, og utallige er de salmevers, vi skulle kunne udenad, syntes vi,

Geografi lærte vi også en del af, jeg kan stadig alle Danmarks købstæder udenad i en remse, og vi nåede da også at lære en del om den store verden.

Danmarkshistorien begyndte hvert år ved ham i ormegården, jeg kan ikke huske, hvad han hed, over Uffe hin Spage, og kongerækken op til ca. år 1800, så kom de nye op i st. kl. og så måtte vi begynde forfra, så hvad der er sket i Danmark efter 1800, fik jeg først at vide på de skoler, jeg senere kom på.

Vi sang også meget, og vi skiftedes tit til at stå oppe foran kateteret og så synge en sang alene for de andre, og jeg kan huske, at især min sidekammerat havde en smuk stemme, han sang altid " Slumrer sødt i Slesvigs jord ", den kunne Svane godt lide.

Lærer Svane herskede, som før fortalt, enerådende i skolen, vi, 25 til 30 elever var delt i to klasser, store klasse og lille klasse, og vi blev undervist samtidig, dog var skoletiden for st. kl. om sommeren fra 8 til 12, mens lille kl. begyndte kl. 9. Om vinteren startede vi begge kl. 9, men da gik lille kl. hjem kl. 12, mens de andre måtte blive til kl. 16, man gik i lille kl. i 2-3 år indtil man efter Svanes vurdering kunne komme op i store kl. Vi holdt altid fri fra 12 til 13, og de, som kunde nå det, løb hjem for at spise, de andre havde madpakke med. Jeg havde meget kort til skolen, og kunde nå at stå op, spise morgenmad og løbe derover på et kvarter.

Dengang tænkte vi aldrig på, at vi blev undervist to hold samtidig, men det har sikkert ikke altid været lige let. Som før sagt, Svane havde aldrig svært ved at styre os, Jeg har kun set ham være ubehersket to gange, med års mellemrum, men mod to søskende, børn af vores vejmand, men de var nu også specielle, og der var mange af dem. Deres far var som nævnt amtsvejmand, han passede et stykke vej fra Gabøl mod Gram, hvor langt ved jeg ikke. Det var en smal grusvej som alle amtsveje var dengang, og den skulle holdes, datidens trafik var hård ved en grusvej, især landbrugets jernhjul, de gav huller, der skulle fyldes op, og det foregik med sten, som dem Jens Vejmand i visen lavede, om det var vores vejmand, der huggede dem, han selv brugte, kan jeg ikke huske, men jeg kan huske, at have set en vejmand, der lavede skærver på en huggeblok med en hammer, han sad bag en skærm og med store læderlapper på hænderne, hvormed skærverne blev fejjet ned, når de var små

nok, det må have været et træls arbejde, men det var der så meget af den gang, og det tog man som noget selvfølgeligt.

Vi afholdt ingen eksaminer, men en gang om året kom amtsskolekonsulenten fra Haderslev ud for at høre og se, hvordan det gik, og jeg tror faktisk, han var imponeret over vore kundskaber i de almindelige skolefag, såsom dansk og regning, de andre fag blev vi ikke hørt meget i.

Et af årets højdepunkter var skolens udflugt. Vi havde en vognmand i Gabøl, der hed Ernst Horn. Han havde en efter nutidens forhold, lille lastbil, som han bl.a. brugte, når han leverede slagtesvin til slagteriet i Vojens. Den var indrettet således, at han kunne tage den midterste del af gulvet op, så der blev en fordybning ned mellem vangerne, den var lukket. Vi kunne så sidde ret bekvemt på gulvet på hynder. Han havde også en kasse, han kunne sætte over ladet, med ruder i siden og dør bagi, den blev så brugt som udflugtsbil, der var intet, der hed bus. Den kunne godt lugte lidt af svin !!!

Den lejede Svane, og så havde vi en hel udflugtsdag for os med madpakke og sodavand. Turen gik typisk til Dybbøl Mølle, Kelstrup strand, Skamlingsbanken el. lign. Den længste tur jeg kan mindes, var til Himmelbjerget, men den var også lang, det var jo ikke den mest komfortable transport, Så havde vi også næsten alle en fin stok med skrift på med hjem. De ture var virkelig en oplevelse for langt de fleste af os, husk på, man kunne jo ikke bare sætte sig ud i sin bil, og så køre en tur. Biler var så sjældne, at når der kom en gennem byen i skoletiden, for vi alle til vinduerne for at se den. Ligeså med flyvemaskiner, var der en, der hørte en mistænkelig brummen, løb han ud for at se, og var det en flyvemaskine, råbte han det ind til de andre, der så med Svanes billigelse løb ud for at se det meget sjældne syn. Det fleste jeg har set, var 5, og så var det mig, der opdagede dem.

Ja biler var så sjældne, at f. eks. petroleum, der blev brugt meget af dengang, blev leveret til brugsens beholder med hestevogn fra Gram.

Da jeg var 11-12 år gik der en voldsom børnelammelsesepidemi over landet. I Haderslev blev flere skoler inddraget til sygehus. Jeg blev også angrebet, og i ambulance kørt til Katrineskolen i Haderslev, hvor jeg kom til at ligge i en skolestue sammen med mange andre, børn som voksne, nogle var lammet i enkelte lemmer, enkelte helt lammet. Jeg fik ingen lammelser, men har tit spekuleret på, om min dårlige ryg stammer derfra.

Dengang var det Søstre, en slags nonner, der passede patienterne på sygehuset, nu

også skolerne, de var missionske, og det var noget for Tante Trinne, så hun kom tit og besøgte mig. På grund af smittefaren var vi isolerede, ikke engang mine forældre måtte besøge mig, men hun fik lov til at komme ind, og da hun havde noget godt med til mig, var hun meget velkommen. Jeg var hendes yndlingsbarn, og jeg vil fortælle om hende senere.

Det værste ved opholdet var rygmarvsprøven, som alle skulle have foretaget. Den viste, hvor alvorligt angrebet var. Prøven blev taget i sygesalen på både voksne og børn, og bestod i, at der uden bedøvelse blev ført en kanyle ind i ryggraden, for at få en prøve af rygmarven. Det gjorde frygtelig ondt, og alle, voksne som børn, skreg af smerte. Det var ikke morsomt for dem, der stod for at skulle have foretaget prøven, og jeg kan ikke forstå, at det ikke blev gjort udenfor sygesalen, men det var der måske ikke tid til, epidemien var meget voldsom, og der har nok ikke været ekstra uddannet personale, og de, der var der, var hårdt spændt for. Da jeg kom tilbage til skolen, blev jeg brugt som skræmmebillede af Svane. Hvis de ikke opførte sig ordentlig, ville de også komme på sygehus !!!

Svane havde et lille landbrug ved siden af skolen, den mark som Jørgen nu har bygget maskinhus på, og der hjalp vi drenge ham. Der var ligefrem kamp om at trække hans tre køer og to kvier ud på marken om sommeren i det store frikvarter om formiddagen, han kunne endda få os til at hakke roer, og det interesserede mig absolut ikke derhjemme, der var det mig en plage, når jeg skulle hjælpe til, det skete jo tit, at jeg skulle hjælpe med at samle sten, harve, hjælpe i høsten, eller ved tærskning om vinteren, især det sidste var slemt. Når kornet var brændt lidt sammen efter at det var kommet lidt for fugtigt ind i høsten, kunne det støve noget så infamt, og jeg brækkede mig mange gange.

Det var også hårdt for en dreng, at blive sendt ud i foråret med et spand heste for at harve, og så gå i den bløde jord, uden at have noget at støtte sig til, i op til 5 timer ad gangen, op og ned af de lange agre, selv om de kun var en tredjedel så lange, som de er nu. Så kunne man bedre støtte sig til en plov. Det gav ikke megen interesse for landbruget!!!

Svane mente, at jeg skulle have realeksamen, det sagde han til far, og jeg fik da også en forsigtig forespørgsel, da jeg var 11 - 12 år, og jeg blev gjort opmærksom på, at jeg skulle cykle de 6 km, der var til Gram, hvor den nærmeste realskole lå, og at det var hver dag, sommer og vinter, i regn, sne eller stærk solskin. Jeg skulle cykle alene, da der ikke var andre, der tog den eksamen fra Gabøl skole, og der var ingen mulighed for at overnatte der, da far ikke kendte nogen i Gram. Der gik en smal grusvej, og den kunde være sej at cykle på. Rutebil var der ikke noget, der hed. Stillet op på den måde havde jeg ingen større



interesse i at gøre det “ og hvad skulle jeg også med en realeksamen, den havde en landmand ikke brug for!! Jeg blev bestemt ikke presset, men havde da fået tilbuddet, og jeg tror nok, der lød et lettelsens suk. Der var jo også allerede en, der “læste“ det var heller ikke så almindeligt dengang, og kostede vel også noget.

Helga var allerede begyndt at læse videre i Haderslev et par år før, hun boede hos et par af familiens bekendte de første år, og senere hos andre, hun skulle ikke cykle. Hun kom tit hjem om søndagen med den lille jernbane, der på den tid gennemkrydsede Sønderjylland. For hendes vedkomne gik turen fra Haderslev til Vojens, og videre til Store Nustrup, som det hed dengang, og der skulle hun så afhentes af en af karlene, det foregik i Jumbe, en tohjulet vogn med sæder på langs, for det meste forspændt en gammel hest, vi havde, der hed Kristian Kock, den havde navn efter, hvor far havde købt den, jeg tror ikke, Helga var højt elsket af karlene for den tur, der skulle altid være en hjemme. Hun skulle jo køres derop søndag aften igen.

Kristian Kock var en meget rolig og langsomt travende hest, som alle kendte på travet, og den kunne såmænd selv have kørt turen. Far og mor skulle engang hente mors bror Svend, der studerede teologi i København. Han kom med den store bane til Vojens, og havde aldrig været i Gabøl før. Da han steg op i jumben, gav far tøjlerne til ham, og sagde, at nu kunne han køre, han protesterede naturligvis, men far sagde bare KØR, og så løb hesten ellers derudad og lige hjem foran trappen, hvor den gjorde holdt, som den havde gjort utallige gange før....

Vi havde sommerferie i August måned, og den var lagt så sent i forhold til skolerne i byerne, for at vi børn kunne hjælpe hjemme med høsten, de fleste var jo børn fra landbrug. På Ankergård var det anderledes, vi blev sendt på sommerferie, med tog eller på anden måde, til Dybbøl, hvor mors forældre boede, og det havde vi bestemt ikke noget imod, vi havde næsten altid vores barnepige med, ellers havde det også været uoverkommeligt for bedstemor, at have os så længe. I Gabøl var de så fri for os i hele høsten, og det må ærlig talt have været en lettelse. Vores hjælp kunde de nok undvære, der var jo karle nok.

Men selv med hjælp må det nu alligevel have været hårdt for bedstemor, at have en sådan invasion i 4 uger, tænk bare på maden til så mange ekstra.

Mejerigården lå med jorden direkte ned til Vemmingbund, hvor der var en god badestrand, og der blev vi sendt ned hver formiddag, når vi havde fået morgenmad, og vi må så have haft en madpakke med. Når vi var i Dybbøl, cyklede jeg hver morgen til Sønderborg

efter et rugbrød. Bedstefar var blevet uvenner med bageren i Dybbøl, det lå ellers meget tættere ved, vi må have haft en enorm appetit.

Det er mærkeligt, men jeg kan ikke mindes ret mange regnvejsdage, hvor vi skulle blive hjemme, men så var der et lille skråkammer oppe på loftet, hvor gulvet var fyldt med gamle ugeblade, der var ikke andet i rummet, og jeg tror, at bladene lå der fra det ene år til det andet.

Men for mig var bedstefars "hughus" det bedste ved hele ferien. Det var et mindre rum med al mulig værktøj til at arbejde med træ, og der stod jeg mange timer, jeg tror til stor glæde for bedstefar, og han viste mig gerne, hvordan jeg skulle bruge de forskellige værktøjer, og det har været mig til megen gavn siden. Jeg byggede mange fine skibe med sejl, jeg kan især huske et med fire høje master, jeg havde læst i et ugeblad, hvordan man kunde forbinde det bagerste sejl med roret, så skibet sejlede lige ud. Det var virkelig flot! ! Da jeg kom ned til Vemmingbund med det, var der en ret kraftig vind og ret højvandet, men ud skulle skibet, og det sejlede skønt, men pludselig var vandet på grund af højvandet for dybt for mig, og jeg mistede kontrollen med skibet, og måtte se det sejle lige ud på det store hav, det lå på en fin, lige kurs, lige mod den anden strand over for, men det var fortabt for mig. Jeg så det aldrig mere, og var utrøstelig i mange dage, forståeligt nok.

Kort tid efter fandt jeg nede ved vandet et skrog fra en større model, lig dem, der bruges til kirkeskibe, det var stort og udhulet, og så fandt jeg på at sætte en motor i, det var værket fra et gammelt vækkeur, som bedstefar gav mig, jeg pillede uroen fra, så værket løb hele tiden, men så forbandt jeg sekundviseren med en aksel, strikkepind, til en skibsskrue ved hjælp af ventilgummi, og så sejlede skibet kun, når værket var trukket op. Fantasien blev sat i sving, når jeg stod deroppe i Hughuset.

Bedstefar må have haft en vindmølle eller en motor, der lavede strøm, inden der kom rigtig elforsyning, der var i hvert fald et rum oppe under taget på det gamle mejeri, hvor der stod en hel masse, gamle batterier, og de var fyldt med blystykker, dem pillede jeg ud og smeltede om til kølvægte, så skibene ikke kunne kæntre.

Jeg lærte at bruge værktøj, og det var noget der passede bedstefar, han kunne lide, når jeg stod deroppe og arbejdede, og jeg tror, at det var det, der startede det venskab, der var mellem os, og som varede lige til hans død. Da bedstefar lå på det sidste, var jeg den eneste af børnebørnene, han ville se, og det blev morbror Svend meget fortørnet over. Han prøvede at sende en af sine drenge ind til bedstefar, men han blev afvist. Jeg glemmer aldrig

den afsked, og de ord bedstefar sagde til mig. Jeg var tilfældigvis hjemme fra min plads på Langeland.

Det var vist bedstefars drøm, at jeg skulle have Mejerigården, men der var andre planer for mig. Jeg var 18 år, da han foreslog det, og jeg mente også selv, at det var for tidligt

Bedstemor mærkede vi ikke meget til, hun var 7 år ældre end bedstefar, og jeg husker hende mest som en gammel dame, der sad i sin stol i en sort kjole og med hvid krave. Hun døde i 1935 og bedstefar havde forskellige husholdere i de sidste år. Bedstefar gik altid i mørkt tøj og med stort "Grundtvigianerslips" en stor, sort sløjfe på en hvid, falsk krave. Han var ellers en rask gammel mand, der mange gange cyklede til Gabøl, ad de dårlige grusveje, der var dengang, en tur på ca. 75 km. Det gjorde han på en dag.

Bedstefar havde før været mejeriejer i Dybbøl, og havde det sammen med en gård på ca 60 ha god stiv lerjord, der lå ned mod Vemmingbund, og gården blev dengang drevet af min Morbror Kloj, Nicolaj, Han var fra bedstemors første ægteskab, og jeg tror ikke forholdet mellem dem var det allerbedste.

Mejeriet var nedlagt før min tid, og det havde gjort bedstefar meget bitter, da en kreds af hans største leverandører oprettede et andelsmejeri. Det ligger hvor der nu er pølsefabrik, han mente, at han altid havde betalt så meget for mælken, som han kunne, og han følte sig svigtet.

Mejerigården bar stadig bræg af at have været andet end landbrug, der var mange ekstra bygninger, og jeg kan huske et lokum med tre huller, som mejeristerne havde brugt

Bedstefar havde altid været meget nationalt præget, og havde deltaget meget i den nationale bevægelse, der var i Sønderjylland under tyskerherredømmet efter 1864. Mejerigården var overalt, også i Danmark kendt som et sted, man bare kunne tage til, når man f. eks. manglede et sted at sove, og det benyttede mange af de foredragsholdere, der kom fra Danmark før 1920, ofte illegalt, sig af. Man vidste aldrig, hvor mange der var til morgenmad, de dukkede op mange steder fra, ofte fra halmen, når de mange senge var optaget. Det gav familien mange gode venner, og gav venskaber, der holdt så længe, de levede. Jeg husker især en professor Nyrup, der senere stod for opførslen af det nuværende Københavns Rådhus. Han var en lille mand, og jeg arvede en fin frakke efter ham. Den var meget tung, og da jeg engang sprættede den op for at se, hvad der gav den vægten, opdagede jeg, at den var foret med vaskeskind, og de sugede fugten. Vi havde vaskeskind

i mange år.

Kort inden 1 Verdenskrig blev bedstefar arresteret af tyskerne og indsat på Sønderborg Slot, hvorfor vidste han ikke, men han førte under opholdet en udførlig dagbog, og den har jeg fået af mor engang. Morbror Svend mente, at han havde lige så stor ret til den som jeg havde, og jeg havde svært ved at få den tilbage, engang han havde lånt den, og da blev den affotograferet, Landsarkivet i Åbenrå vil også gerne have den, og der havner den vel nok. Den slutter ret pludselig, og ingen har vidst, om der var en fortsættelse, men da jeg engang kikkede i nogen af bedstefars regnskabsbøger, fandt jeg fortsættelsen, og den er det vist kun mig, der har læst.

Da første verdenskrig sluttede, gik det helt galt med den tyske mark, den raslede ned i værdi så hurtigt, at man opgav at trykke nye sedler, men bare trykkede nye værdier på de gamle, og det skete fra den ene dag til den anden. f. eks. blev en hundredemarkseddel overtrykt, så der i stedet for hundrede stod 100 000, senere en million, endda en milliard. Det gik så stærkt, at en hestehandler, der senere boede hos os i mange år, mistede alle sine penge og to større gårde på en transport heste til Tyskland, der tog tre dage. Det var flere hundrede heste, han havde opkøbt for at sælge dem længere nede i Tyskland, det havde han gjort mange gange før. Han havde givet mange penge for dem, men da de kom frem til bestemmelsesstedet, fik han en sæk værdiløse penge for dem.

Far og bedstefar så, hvor det gik hen, og de købte op for alle de penge, de kunne skaffe, far f. eks. harver og plove, de sidste med så mange skær, at vi næsten brugte dem så længe vi pløjede med heste, de holdt kun til en halv dags pløjning, før de skulle skærpes, men så bar vi også 20-30 op til smeden af gangen, så han kunne banke dem ud, når han havde tid, det var han glad for. Far købte også radrensere til roer, og dem brugte vi, til jeg havde tjent på godset på Langeland, der brugte vi nogen med en arm, de var lettere at styre, og så fik jeg overtalt far til et købe sådan en, men den kostede også 475 kr! !

Far købte også et helt stort tærskværk med presser med et kulfyret lokomobil som trækraft, og lokomobilet blev brugt til der kom el. i 1924, tærskværket helt det blev fornyet efter anden verdenskrig, hvor vi fik et mindre, mere moderne, der senere blev afløst af mejetærsker.

De købte også mange andre ting sammen, bl.a. huse med al indbo i Flensborg, en overgang ejede de 6 huse på en gade, og derfra stammer mange af de skønne møbler mor og far havde på Ankergård, så mange, at der gik rygter om dem. En gang, da Helga var

alene hjemme, kom en "fin" mand for at se møblerne, men Helga havde lært ikke at lukke fremmede mennesker ind, så det kom han ikke. Det viste sig, at det var Prins Aksel, en bror til kongen. Han beklagede sig senere til far.

Jeg kan især huske et skønt gammelt skab, der stod i forstuen, det var af helt mørkt eg og med mange dybt udskårne låger, det var pragtfuldt, men blev under krisen i trediverne solgt til mors fætter i KBH, for samme pris, som far ville have fået for 35 køer. Jeg ved ikke om det er i familiens eje endnu, men Helga boede hos dem, da hun studerede derovre, og hun har også set det senere, da hun holder forbindelse med familien.

De handler, bedstefar og far havde sammen, hørte vi aldrig om hjemme, og jeg fik først rigtig kendskab til dem efter fars død, da vi ryddede op i papirerne, og jeg der så regnskab for dem. De må have tjent en del penge på de handler, for de købte et lille gods på Fyn, L Klingstrup, det ligger lidt nord for Svendborg. Jeg har været forbi det flere gange, når vi har besøgt Tage, og jeg har også set papirer fra godset om ejerforhold dengang, men der står kun, at i den tid havde godset flere ejere.

De fik nu ikke megen glæde af at være godsejere, for en ven af dem, en landbrugsskoleforstander fra Sjælland, der skulle passe det, "glemte" at holde forsikringerne i orden og da det så også brændte for ham, mistede de alle deres penge, far så mange, at han var ved at skulle sælge Ankergård, men så trådte mors fætter, ham med skabet, til og hjalp, og det gjorde han også, da det under krisen i trediverne kneb for bønderne og mange måtte bukke under

Bedstefar mistede også så mange penge, at bedstemor og han måtte leve nøjsomt resten af deres dage i den ene ende af Mejerigårdens stuehus. Det var der, vi holdt ferie, Han blev bitter over den behandling, han mente skæbnen havde givet ham, og da han blev 75 cyklede han til Gabøl, han ville ikke blive hjemme, så det kunne se ud som om han ventede nogen. Det viste sig, at mange af hans venner og også offentlige personer, var mødt op for at lykønske ham, og de var skuffede over, at bedstefar ikke var hjemme, og da han døde, lå der på hans kiste en høj orden, han havde fået fra krigsministeriet, som det hed dengang, for at være meddeler for dem under fremmedherredømmet op til 1920. Der var vist ikke mange, der vidste, at han havde udført det arbejde, og havde fået ordenen.

Mor må have oplevet "pustet" fra den store verden gennem alle dem, der kom i hendes hjem, men hvad hun oplevede som ung, ved jeg ikke rigtig, hun var i huset flere steder, bl. a. hos Pastor Ring i Taps, der så vidt jeg ved, afholdt kurser for unge, der følte de manglede

lidt i deres uddannelse, og der mødte hun far, og der blev de planer, der var lagt for hans fremtid, ændret, men derom senere.

For mig var mor der bare altid, når vi havde brug for hende, hun styrede husholdningen og sine tre piger, og jeg tror alle følte sig velkomne i hendes hjem.

Hun læste og syede meget, det sidste ofte sammen med de unge piger, der skulle beskæftiges i eftermiddagstimerne, der var hverken radio eller fjernsyn dengang, den første radio fik vi efter Ankers fødsel. Det var en firkantet blikkasse, Telefunken, med løs højtaler, radioen stod i dagligstuen, hvor mor og far sad, men højtaleren kunne også flyttes ind i spisestuen, hvor alle vi andre var, og hvis vi gerne ville høre musik eller andet, sendte vi Helga ind for at spørge, så fik vi altid lov.

Mor havde en bestyrelsespost i Børnenes Helsehjem ved sdr. Vilstrup strand, den arvede hun efter Tante Trine, som jeg vil omtale senere, og hun overlod den til Marie Louise, der igen lod den gå til Else Andreasen.

Helsehjemmet blev oprettet straks efter første krig, fortrinsvis for svagelige, udsultede børn fra Sydslesvig. Der kom dog også børn fra andre egne. bl.a. mig selv. Jeg har altid haft vrøvl med min mave, og mor mente, at et 4 ugers ophold der ville gøre mig godt, om det var tilfældet, ved jeg ikke, men mange år efter, da Marie Louise og jeg så på billeder derfra, opdagede vi, at vi havde været der samtidig, hendes mor var kasserer for hjemmet. Det var oprettet af en kreds af private mennesker, og blev udelukkende drevet for private midler og af indsamlinger overalt i Sønderjylland, og mange hjalp med at samle ind, to kroner her og tre kroner der, og med datidens priser og frivillig hjælp, gik det rundt. Det var strengt, nærmest missionsk styret, og lederen dengang, Maren Sørensen, er en myte på egnen endnu.

Jeg havde nr. 67 og lå på sovesal ved siden af min fætter fra Nustrup, Jørgen Gram, men vi havde nu ikke megen fornøjelse af hinanden, han havde en medfødt lam arm. Opholdet var i skoleferien plus en uge, og da jeg kom hjem til skolen, brugte Svane mig som skræmmebillede ligesom før ved børnelammelsen

Jeg sluttede opholdet et par dage før de andre på grund af et bryllup i familien, og da Maren Sørensen havde et ærinde i Haderslev, kørte jeg med hende derind, og det foregik i en rigtig gammel Ford med pedalgear og kaleche, en køretur jeg sent glemmer. Den bil ville have været en formue værd i dag.

Nu er hjemmet overgået til statsdrift for adfærdsvanskelige unge mennesker fra hele landet, og der er nok dobbelt så mange ansatte som "gæster"

Mor nåede at sætte 6 sunde og raske børn i verden, og vi er her alle endnu, år 1999, og det synes jeg er enestående, den ældste 84, den yngste 72, og alle forholdsvis raske.

Som sagt, mor var der bare altid, også da far i 1935 blev medlem af folketinget, og derefter ikke var ret meget hjemme, han var faktisk i København fra først i oktober og til april, og var kun hjemme i weekend'erne. Det må have været svært for mor at stå alene med hvad der skete på gården, selv om far ringede hjem hver aften. Der var mange ting, der skulle tages stilling til i dagligdagen, og det var mor ikke vant til, far var der jo altid.

Det var meget svært for far, da jeg overtog Ankergård, og de skulle flytte over i villaen, Far havde haft Ankergård i 51 år, og på trods af alle hans offentlige og andre hverv, havde den altid været hans baggrund. Mor måtte tage alle bestemmelser om deres nye hus, indretning, møblering, og hvad der ellers er at tage stilling til, når man bygger nyt hus og skal flytte.

Mor var vist glad for at skulle flytte over i et nyt hus og slippe for den store husholdning og den store have, men de fik desværre kun 3/4 år sammen der, inden far døde.